

رفتار رسانه‌ای تروریسم

ممنوعیت خدمات رسانه‌ای به افراد و گروه‌های تروریستی
در اسناد حقوق بین‌الملل

محسن علامی

پژوهشگر حقوق رسانه



انتشارات آثار فکر

تهران - ۱۴۰۰

سرشناسه	: غلامی، محسن، ۱۳۶۶-
عنوان و نام پدیدآور	: رفتار رسانه‌ای تروریسم: ممنوعیت خدمات رسانه‌ای به افراد و گروه‌های تروریستی در اسناد حقوق بین‌الملل/ محسن غلامی.
مشخصات نشر	: تهران: آثار فکر، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۵ ص.
شابک	: 978-622-7332-24-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: ص.ع. به انگلیسی: ... Mohsen gholami. Terrorismmedia behavior
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۵۹]-۱۷۵.
عنوان دیگر	: ممنوعیت خدمات رسانه‌ای به افراد و گروه‌های تروریستی در اسناد حقوق بین‌الملل.
موضوع	: تروریسم در رسانه‌های گروهی Terrorism in mass media رسانه‌های گروهی و جنگ Mass media and war
رده بندی کنگره	: ۳۹۴
رده بندی دیویی	: ۳۰۲/۶۲۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۶۸۴۵۱۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

رفتار رسانه‌ای تروریسم

ممنوعیت خدمات رسانه‌ای به افراد و گروه‌های تروریستی در اسناد حقوق بین‌الملل

نویسنده: محسن غلامی

ناشر: آثار فکر

صفحه‌آرا: فاطمه حامدی

چاپ: اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۳۳۲-۲۴-۷



نشانی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری، پلاک ۹۹، طبقه

دوم، تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵، نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

قیمت ۶۰۰۰۰ تومان

همه حقوق برای نویسنده محفوظ است.

فهرست مطالب

پیش‌گفتار ۱۱

بخش اول: ابعاد و ماهیت خدمت رسانه‌ای به تروریسم در حقوق بین‌الملل

فصل اول: کلیات بنیادین فرآیند اطلاع‌رسانی و پوشش اخبار تروریسم ۱۷

مقدمه ۱۷

مبحث نخست: پیش‌زمینه مطالعات رسانه‌ای تروریسم ۱۸

گفتار اول: تعریف کاربردی مفاهیم ۱۸

بند اول: رسانه‌های گروهی ۱۸

بند دوم: تروریسم ۱۹

بند سوم: تروریسم رسانه‌ای ۱۹

گفتار دوم: دسته‌بندی روابط تروریسم و رسانه ۲۰

بند اول: بی‌تفاوتی کامل ۲۱

بند دوم: بی‌تفاوتی نسبی ۲۱

بند سوم: استراتژی رسانه‌محور ۲۱

بند چهارم: کاملاً منفک ۲۱

مبحث دوم: ممنوعیت بهره‌وری تروریسم از رسانه ۲۳

گفتار اول: اتحاد جذاب برای برجسته‌سازی ترور ۲۳

گفتار دوم: سرآغاز عملیات رسانه‌ای با یازده سپتامبر ۲۳

بند اول: ترازوی خبری انسانی با سیمای ضد امنیتی ۲۴

بند دوم: ساخت برند تروریسم با میز خدمت رسانه ۲۴

گفتار سوم: قدرت چهارم در دست حکومت‌ها ۲۶

گفتار چهارم: اشاعه اهداف تروریستی و افکار عمومی ۲۶

مبحث سوم: محتوای آنلاین و درگاه تروریسم ۲۷

گفتار اول: سازمان‌یافتگی جرائم از رهگذر رسانه‌های اجتماعی ۲۷

گفتار دوم: تروریسم سازمان‌یافته با حذف دروازه‌بانی ۲۸

گفتار سوم: قابلیت ویژه رسانه‌های آنلاین برای اهداف ضد صلح ۲۹

گفتار چهارم: ترور در میدان خودگردان و سیال مجازی ۳۰

- مبحث چهارم: عوامل زمینه‌ساز نفوذ تروریسم به رسانه‌های مدرن ۳۱
- گفتار اول: رقابت بصری برای جلب توجه اما در ضدیت با نظم جهانی ۳۱
- گفتار دوم: منشأ سیاسی‌گری با دست‌کاری در تروریسم بصری ۳۲
- گفتار سوم: عنصر متعدد داستانی در تروریسم خبری ۳۳
- گفتار چهارم: کاربری تلویزیون در تروریسم مدرن ۳۳
- بند اول: ارزش‌های خبری رویداد تروریستی ۳۳
- بند دوم: بیانیه در تبلیغات بصری ۳۴
- مبحث پنجم: عملیات خبری رسانه‌ها در خدمت گروه‌های تروریستی ۳۴
- گفتار اول: مزیت‌ها و کارکردهای رسانه‌ای برای تروریسم ۳۵
- گفتار دوم: ارتباط‌گیری رسانه با مخاطب تروریسم ۳۶
- بند اول: وضعیت‌های مختلف تأثیرگذاری بر مخاطب ۳۷
- بند دوم: ظرفیت بی‌اندازه برای ورود تروریسم ۳۷
- بند سوم: مزیت بصری رسانه در اختیار تغییر حقیقت ۳۸
- گفتار سوم: شخصیت‌سازی ناخواسته رسانه‌ای به نفع گروه‌های متخاصم ۳۹
- گفتار چهارم: ایدئولوژی متمرکز رسانه‌ها در بازنمایی ترور ۳۹
- مبحث ششم: تنگناهای پوشش خبری گزارشگران تروریسم ۴۰
- گفتار اول: گزارشگری انتخابی و خودسانسوری خبرنگاران ۴۰
- گفتار دوم: گزینش اختیاری و سلیقه‌ای اخبار ۴۱
- گفتار سوم: فقدان خبرنگاران ویژه تروریسم ۴۲
- گفتار چهارم: اطلاعات نادرست سازمان‌های امنیت ملی به خبرنگاران ۴۲
- گفتار پنجم: رسانه‌ها و سهل‌سازی تلاش‌های ضدتروریستی ۴۳
- گفتار ششم: حساسیت در رقابت ۴۴

فصل دوم: خدمات رسانه‌ها به نفع صلح و امنیت بین‌المللی یا نفی تروریسم ۴۵

- مبحث نخست: تحولات تروریسم در میدان ارتباطات بین‌المللی ۴۵
- گفتار اول: سوءاستفاده از انعطاف دهکده جهانی ۴۵
- گفتار دوم: ارتباط یا تعامل در تروریسم رسانه‌ای ۴۶
- بند اول: وابستگی به ابزار خبری ۴۶
- بند دوم: متحدین قدرتمند در دوران گذار ۴۷
- بند سوم: فرصتی در خدمت اهداف خشونت‌آمیز ۴۷
- گفتار سوم: تعامل یا تقابل رسانه با ترور در تئوری‌ها ۴۸

- بند اول: تئوری‌های کلاسیک ۴۸
- بند دوم: تئوری‌های نوین ۴۹
- مبحث دوم: شناسایی بازیگر جدید حقوق بین‌الملل ۵۰
- گفتار اول: تعمیم چالش به ساختار تابعان حقوق بین‌الملل ۵۰
- بند اول: مراقبت از منابع خبری ۵۰
- بند دوم: مجرای حیات مخاصمات ۵۱
- گفتار دوم: نقش ارتباطات در مدیریت جامعه هدف تروریسم ۵۲
- بند اول: نفوذپذیر همانند تروریست ۵۲
- بند دوم: قواعد بین‌المللی در نقش کاتالیزور خدمات رسانه‌ای تروریستی ۵۳
- مبحث سوم: تشکیل پایگاه دوربرد اطلاعاتی تروریسم ۵۴
- گفتار اول: کنترل فرامرزی در سایه تغییر فناوری رسانه‌ای ۵۴
- بند اول: ساماندهی گروه‌های افراط‌گرا ۵۴
- بند دوم: گریز از درگاه‌های نظارتی ۵۵
- گفتار دوم: تروریسم بی‌واسطه ۵۵
- گفتار سوم: بانک اطلاعاتی تروریسم از رهیافت ارتباطات رسانه‌ای ۵۶
- مبحث چهارم: امنیت نوین در چارچوب رسانه‌های فراگیر ۵۷
- گفتار اول: مخاطب‌سنجی تروریسم ۵۸
- گفتار دوم: امنیت بین‌المللی در سیستم شبکه خبری - اطلاعاتی ۵۹
- گفتار سوم: رسانه در خدمت وحشت‌پراکنی ۵۹
- مبحث پنجم: تاکتیک‌های تهدیدکننده حقوق بین‌المللی ارتباطات ۶۱
- گفتار اول: اعمال کنترل یا حذف مرزبندی ارتباطی ۶۱
- بند اول: الزامات دموکراسی رسانه‌ای نسبتاً آزاد ۶۱
- بند دوم: وضع قواعد اخلاقی ضد تروریسم ۶۲
- بند سوم: مصداق شناخت پویایی رسانه‌ها ۶۳
- الف- تروریست و رسانه فعال ۶۳
- گفتار دوم: معادله حقوقی بر اطلاع‌رسانی از اقدامات تروریستی ۶۴
- بند اول: اهرم زورآزمایی دولت‌ها در حقوق بین‌الملل ۶۴
- الف- موقعیت‌یابی در برابر تروریسم ۶۴
- ب- نقش بازیگران رسانه در موقعیت بحران ۶۴
- بند دوم: چالش رسانه‌ای در خلأ قواعد حقوقی ۶۵
- مبحث ششم: دوگانگی ابزار دیپلماسی یا جنگ تروریسم ۶۶

گفتار اول: وسیله‌ای بالقوه برای تخریب و تهاجم	۶۶
گفتار دوم: ریشه‌یابی تهییج یا تحریک تروریسم	۶۷
بند اول: تقویت یا توقف خشونت	۶۸
بند دوم: ترس هسته مرکزی خبر تروریسم	۶۸
گفتار سوم: سخنگوی اعلان نظریات تابعان حقوق بین‌الملل	۶۹
بند اول: خدمت به منفعت‌طلبی دولت‌ها	۷۰
بند دوم: تغییر خدمت به نفع ناقضان صلح و امنیت جهانی	۷۱
مبحث هفتم: مکانیسم عقلانیت رسانه در مقابل تروریسم	۷۱
گفتار اول: اطلاع‌رسانی به نفع مخاطب وسایل ارتباط جمعی	۷۲
گفتار دوم: مالکیت گروه‌های تروریستی بر رسانه‌های جمعی	۷۳
مبحث هشتم: تدوین یک استراتژی بین‌المللی	۷۴
گفتار اول: واژه جدید کارگروه‌های تروریسم	۷۴
بند اول: تعیین سریش‌های ارتباطی ویژه	۷۴
بند دوم: تعاملات بی‌قید و شرط آنلاین	۷۵
گفتار دوم: تهاجم در برابر هویت رسانه‌ای تروریسم	۷۶
بند اول: فعال در تصویب هویت خصمانه	۷۶
بند دوم: تنظیم و اجرای استراتژی حقوقی-ارتباطی	۷۶

بخش دوم: ممنوعیت خدمات رسانه به تروریسم در اسناد بین‌المللی

فصل اول: شناسایی معاهدات، کنوانسیون‌ها و قطعنامه‌های مانع خدمات رسانه‌ای به

تروریسم	۸۱
مقدمه	۸۱
مبحث نخست: الزامات حقوقی تروریسم رسانه‌ای	۸۲
گفتار اول: خودرأیی رسانه در فقر نظام حقوقی	۸۲
گفتار دوم: قاعده‌مندی حقوق بین‌الملل بر اینترنت آری؛ رسانه خیر	۸۳
گفتار سوم: تبلیغ رسانه‌ای تروریسم در انطباق با حقوق بین‌الملل	۸۵
بند اول: چرایی و علل تبلیغ	۸۵
بند دوم: ارزیابی حقوقی گزاره تجلیل از تروریسم	۸۶
مبحث دوم: موازین خدمات رسانه‌ای به تروریسم در متون و اسناد بین‌المللی	۸۷
گفتار اول: قطعنامه‌های ضد تروریسم جهانی	۸۷
بند اول: سازمان ملل متحد	۸۸

الف- استراتژی اسناد خروجی ارکان اصلی.....	۸۸
ب- چارچوب ادبیات تروریسم در یونسکو.....	۹۱
بند دوم: سایر اسناد حقوقی جهانی مبارزه با تروریسم.....	۹۷
بند سوم: قواعد بین‌المللی حقوق بشر و قابل انتساب به مدیا.....	۱۰۰
گفتار دوم: اسناد حقوقی ضد تروریسم منطقه‌ای.....	۱۰۴
بند اول: اتحادیه اروپا.....	۱۰۵
الف- اقدامات ضد تروریسم رسانه‌ای تا سال ۲۰۱۵.....	۱۰۵
ب- اقدامات ضد تروریسم رسانه‌ای (عمدتاً رسانه آنلاین) تا ۲۰۲۰.....	۱۰۶
۱. وضعیت موجود.....	۱۰۸
۳. تهیه دستورالعمل ضد تروریسم آنلاین.....	۱۱۰
۵. نتایج مقررہ کمیسیون اروپا در منع تروریسم آنلاین.....	۱۱۱
۷. پارلمان‌های ملی.....	۱۱۳
۸. تئوری‌های صاحب‌نظران.....	۱۱۵
۹. روند قانون‌گذاری.....	۱۱۶
بند دوم: شورای اروپا.....	۱۱۷
ب- تطهیر رسانه‌های اروپا با الگو تروریستی.....	۱۱۹
ج- نفوذ سیاست بر رسانه.....	۱۲۱
د. رسانه در جایگاه ناظران فاسد.....	۱۲۲
ه. تروریسم عامل حصر پوشش اطلاعات خبری.....	۱۲۲
و. الزام شفافیت مالکیت بر رسانه‌ها.....	۱۲۳
ح. مسئولیت، اخلاق رسانه‌ای و تهدیدات تروریسم.....	۱۲۵
ط. سایر اسناد شورای اروپا با محوریت قواعد حقوق رسانه.....	۱۲۷
بند سوم: اسناد حقوقی متفرقه.....	۱۲۸

فصل دوم: مصادیق و پرونده‌های عملیاتی رسانه در امر تروریسم..... ۱۳۱

گفتار اول: گزیده مثال‌های ارائه خدمات رسانه‌ای به تروریسم.....	۱۳۱
بند اول: توقف انتشار عکس و اسامی تروریست‌ها در رسانه‌های اروپا.....	۱۳۱
بند دوم: کشف «مخزن خلیفه»: کتابخانه آنلاین داعش برای آموزش و تبلیغات.....	۱۳۳
بند سوم: «سپتامبر سیاه» در المپیک ۱۹۷۲.....	۱۳۴
بند چهارم: نشریه پولیتیکو و زمینه‌سازی ترور و مخاصمه بین‌المللی.....	۱۳۶
بند پنجم: تیراندازی مونیخ؛ تبلیغی ناخواسته برای داعش در رسانه‌ها.....	۱۳۷
بند ششم: بازی خطرناک رسانه‌ای در تحقق یازده سپتامبر ۲۰۰۱.....	۱۳۹
بند هفتم: حملات تروریستی به مساجد نیوزلند؛ نقض ماهیت ذاتی رسانه.....	۱۴۰
بند هشتم: حمله تروریستی ۱۳۹۶ تهران و توان خبری داعش.....	۱۴۲

پیش گفتار

عرصه بین‌الملل با خلق مفهوم «دهکده جهانی ارتباطات» به نظر بازتعریفی مجدد به خود گرفته و خاصه با پیشرفت فناوری، شاهد فراگردی همه‌جانبه است؛ همچنان که دولت‌ها قدرتشان را منهای ابزارآلات سخت و خشک نظامی، به‌گونه‌ای دیگر نیز به رخ می‌کشند و جلوی یکدیگر قد علم می‌کنند. قدرت نرم از جمله این کلیدواژه‌هاست آن‌هم با ابزاری همه‌گیر به نام «رسانه‌های جمعی» که خود موجد تحرک و تنش‌اند. البته بستگی دارد که این بازیگر جدید در خدمت چه نحله فکری بیفتند. همین رسانه‌ها به‌واقع بلندگوی اهداف دولت‌ها، سازمان‌ها، گروه‌ها و غیره شده‌اند و در روابط بین‌الدول حساسی صحنه‌گردانی می‌کنند. ذات رسانه البته اطلاع‌رسانی است و نیز تصویرسازی از واقعیت، اما این ابزار تازه نفس دنیای مدرنیته همانند شمشیری دو لبه نقش‌آفرین می‌کند به‌نحوی که همیشه هم مفید به حال ارتباطات بین‌الملل نیست. مخاصمات، جنگ و دایره‌واژگان مشابه آن مثل «ترور» و «تروریسم»، به‌مراتب برای پرداخت رسانه‌ها، سوژه‌ای بدیع و جذاب می‌مانند تا جایی که با تولید عبارات «روزنامه‌نگاری جنگ» در مقابل «روزنامه‌نگاری صلح» دو کارکرد متفاوت دارند؛ یکی ناخواسته شاید در بوق جنگ می‌کوبد و دیگری کارکرد ضد خشونت به خود می‌گیرد.

پس ذات رسانه این قدرها هم عاری از خشونت نیست. نمونه عینی آن چه‌بسا در پس‌لرزه‌های بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر رخ‌نمایی کرد؛ همان‌جایی که سلطه رسانه‌ای غرب این‌قدر در طبل جنگ و تحلیل خاصی از افکار عمومی پرداخت که عاملانشان با یک سوءاستفاده از ژورنالیسمی بیمار و درگیر ایدئولوژی افراطی، دست به تولید واقعیتی خیالی زدند و خود عامل جنگ و جنگ‌افروزی و دخالت غیر در سرزمین‌های استقلال‌یافته عراق و افغانستان شدند. این رویه همچنان هم ادامه دارد.

همین «رسانه» با طرح مفاهیم جدید پیرامون تروریسم، حتی گاه به‌عنوان سلاح و مورد استفاده در اقدامات تهاجمی برآمدند. بدین معنا که افراد و گروه‌های تروریستی، رسانه‌های متعدد و متکثر را در مسیر ترویج خشونت گمارده‌اند تا در دایره جهانی‌شدن ارتباطات و شبکه روابط بین‌المللی، بافت جهانی را در خدمت افکار سوء قدرت‌ها قرار دهند.

رسانه‌های جمعی هرچند قابلیت تبدیل به ابزار دیپلماسی رسمی و عمومی را دارند، اما قطعاً می‌توانند مروج و معین خشونت‌های افراط‌گرایانه تروریستی هم باشند. کافی است سری به فضای اینترنت و کانال‌هایی بزنید که اتفاقاً امروز گروهک‌های تروریستی، آنان را به دفعات برای ابلاغ اهداف، تهییج و ترویج خشونت به کار می‌گیرند.

بخشی از رسانه‌های جمعی مثل فضای مجازی، امروزه عاری از دروازه‌بانی است یعنی متأسفانه نه چارچوب نظارتی بر مفاد تولیدی آنان هست و نه به این راحتی‌ها مأمّن اطلاعات صحیح خواهد بود. پس هر چیزی از این طریق به خورد مخاطب داده می‌شود و دروغ را راست و بالعکس جلوه می‌دهند. اما شبکه‌های رسمی‌تر اطلاعات یعنی رسانه‌های صوتی و تصویری چگونه؟

این‌ها مباحث پرتناقض و سؤالات متعدد بی‌جواب حول تروریسم رسانه‌ای است. بنابراین مطالعات الزام می‌دارد در کنار قوانین موجز داخلی دولت‌ها و درونی سرزمینی برای نظم‌بخشی به عملکرد خبری و سایل ارتباط جمعی، حقوق بین‌الملل نیز مستولی بر این پدیده شود تا لاقبل دست رسانه‌های حاکمیتی را برای افتادن به دام تروریسم حصار ببندند و ممنوعیت خدمات رسانه‌ای را بر آنان اعمال کنند.

فراموش نباید کرد رسانه‌های اجتماعی و وسایل ارتباط جمعی بالتبع مخاطب میلیونی دارند و اگر در خدمت هر شخصی اعم از دولت‌ها، گروه‌های محاصم و حتی تروریستی قرار گیرند، به راحتی قادرند افکار عمومی را متأثر از سیاست‌های خودشان کنند. رسانه‌ها از یک‌طرف ممکن است به جای شیوع صلح و امنیت، از روی غرض‌ورزی، خود مولّد مخاصمات و اهداف تروریستی هم بشوند و از جهتی دیگر شاید به عنوان مکمل نیروی نظامی دولت‌ها و شاید بلندگوی گروهک‌های تروریستی قرار گیرند.

به مثال عینی برسیم و خیلی واضح‌تر به عملیاتی اشاره کنیم که برخی تلویزیون‌های فارسی‌زبان به دفعات در مورد اتفاقات داخلی خودمان مانور تحلیلی و عملیاتی داده‌اند. تیتیر خبری «حمله به رژه نیروهای مسلح در اهواز به تاریخ ۳۱ شهریور ۱۳۹۷» را دقت کنید؛ آن‌چنان‌که بنا بر تعریف حقوق مخاصمات مسلحانه، این عمل اقدامی «تروریستی» است. به این تیتیر نیز توجه کنید: «مصاحبه سخنگوی گروهک تروریستی الاحوازیه با ایران اینترنشنال»؛ این تیتیر و اقدام این شبکه تلویزیونی، به قدری متحیرکننده بود که همگی آن را تلاشی بر توجیه این اقدام تروریستی و حمایتی بر استفاده از زور و ترور تلقی کردند.